

Slow cook urbanism

Terugblikverslag:
Expertsessie CoLA – Ontwerpend onderzoek en maatschappelijke dialoog
6 oktober 2026

door: Fay van der Wall

ARO × CoLA.

air
architectuur instituut rotterdam

Slow cook urbanism

Op 6 oktober vond de expertsessie CoLA: Ontwerpend onderzoek en maatschappelijke dialoog plaats. In de presentatieruimte van het gebouw waar AIR kantoor houdt verzamelde zich een gezelschap van ongeveer twintig mensen; sprekers en toehoorders zaten naast elkaar aan de grote tafel. Het gesprek werd gemodereerd door schrijver en journalist Dore van Duivenbode, die ter introductie het onderwerp en de opzet van de middag uiteenzette. Als onderdeel van de Coördinatie Lokale Architectuurinitiatieven (CoLA) x ARO (Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp), richtte dit gesprek zich op de plek van maatschappelijke dialoog bij ontwerpend onderzoek. Wie zitten er aan tafel? En hoe maken we dat vanzelfsprekend?

Wereld van systemen

Een aanleiding voor het gesprek is de gids *Ontwerpen aan onze toekomst*, waarin onderzoek naar honderd ontwerpende onderzoeken samenkomt. **Dorien de Voogt** werkte namens de Federatie Ruimtelijke Kwaliteit mee aan de gids en was aanwezig om daarover te presenteren. Ze deed dit als partner van Platform OntwerpNL, de stichting die ontwerpopgaven in het ruimtelijk domein agendeert. Het onderzoek vond plaats met een klein team. Na een uitvraag binnen het platform werden door middel van een canvas 132 projecten in kaart gebracht uit de afgelopen tien jaar. Daaruit werd een selectie gemaakt, om een representatieve mix te maken: groot, klein, stedelijk, landelijk, verschillende thema's. Daarbinnen werden verschillende soorten ontwerpen onderzoek benoemd: verkennend, agenderend, strategisch en operationeel. Ook werden er belangrijke lessen geformuleerd, waarvan een belangrijke was dat maatschappelijke betrokkenheid erg belangrijk is, maar voor ontwerpers in een wereld van systemen niet altijd makkelijk. In de gids komt deze lijn samen met een onderzoek door Jolijn Valk en Els Vervloesem van Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp (ARO), dat inging op ontwerpend onderzoek voor en door de rijksoverheid. De uiteindelijke publicatie levert geen blauwdruk voor ontwerpend onderzoek, maar wel richting en handvatten. Het is geen boek om van a tot z te lezen, maar om steeds ergens open te slaan, of een specifiek project of thema op te zoeken.

Presentaties

Na de toelichting van de gids door Dorien, presenteerden vijf professionals uit het werkveld over hun ervaring met maatschappelijke betrokkenheid en ontwerpend onderzoek.

Steven de Clercq is antropoloog en planoloog en werkt bij Podium voor Architectuur Haarlemmermeer en Schiphol. Het is een onafhankelijk platform dat zich inzet voor verbinding tussen leefwereld en systeemwereld binnen de regio. De Clercq vertelde over middelen als wandelingen, maquettes of interventies in de openbare ruimte maken, om relaties te bouwen en kennis te stapelen. Daarbij werd steeds vaker de vraag gesteld: wie moet er aan tafel zitten? Een antwoord daarop werd de deuren van het architectuurcentrum te openen voor een volgende generatie. Dat gebeurt met het project Maak Plaats!; een plek en community waar jongeren hun vragen agenderen. Die vormen dan het vertrekpunt voor onderzoek. Als casus presenteerde De Clercq over De Olmenhorst, een nu nog voornamelijk groen landschap dat herontwikkeld gaat worden. De jongeren maken daar nu al programma en hebben een eigen plek.

Samen met Andrés López is **Isabel Driessen** medeoprichter van el Kantoor. De twee architecten ontmoetten elkaar toen ze in China werkten. De taalbarrière dwong hen daar een heel visuele stijl van communiceren te hanteren, iets wat nog steeds van

Foto's: Aad Hoogendoorn

pas komt, vertelde Driessen. Ze presenteerde een project in Jakarta, waar een gemeenschap op een nieuwe plek moest gaan wonen om plaats te maken voor nieuwbouw. Driessen werkte daar samen met de bewoners aan een ontwerpend onderzoek voor de openbare ruimte. Die kreeg vorm in een maquette, kaarten met kleuren, maar ook directe actie: er kwamen plantenbakken op wieltjes om fruitbomen naar de plek terug te brengen. “Iets doen is een methode die werkt” aldus Driessen, die verder vertelde dat ze dezelfde soort plantenbakken nu in haar eigen buurt, de Rotterdamse Tarwewijk, toepassen.

Caroline Newton is universitair hoofddocent Stedenbouw aan de TU Delft. In de gids werd een essay van haar hand opgenomen, waarin ze de verhouding tussen onderzoekers, planners en maatschappelijk engagement onderzoekt. Wie bepaalt de vraag als het gaat om participatie en engagement? In haar presentatie vertelde ze over ‘invited spaces’, met participatie binnen gestelde grenzen. En over ‘invented spaces’, waarin bewoners zelf initiatief nemen. Overheden zouden meer naar die tweede variant moeten luisteren, aldus Newton. De rol voor ontwerpend onderzoek ziet ze op drie momenten in het ontwikkelproces. De diagnose, dus door middel van kaarten, schetsen en verhalen laten zien wat er kan en waar. Deliberatie, dus met behulp van maquettes en prototypes de verschillende partijen helpen het gesprek aan te gaan. En concretisering, het verankeren van een besluit en een budget. Een stellige opmerking bij dat laatste was: bewoners vragen om mee te denken zonder geld te reserveren voor die plannen is cynisch.

“Sociale cohesie zit niet in een object, maar in de geleefde ervaring van mensen in de wijk”, zei **Zico Lopes** bij een van de eerste afbeeldingen in zijn presentatie. Met zijn bureau Spatial Codes richt hij zich op architectuur en stedelijke vraagstukken. Hij benadrukte het belang van ontwerpend onderzoek om aannames te bevragen en een vraagstelling te herformuleren. Als voorbeeld noemde hij een opdracht van de gemeente, waarin erg veel containerbegrippen gebruikt werden. Met ontwerpend onderzoek kon hij daar doorheen duwen en op zoek gaan naar een scherpere vraag. “Slow cook urbanism”, noemde hij dat.

Met steun van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie kon **Anneloes de Koff** met haar bureau Studio Antidote en in samenwerking met de Toekomstfabriek een onderzoek doen om de ruimtelijke omstandigheden in asielzoekerscentra te verbeteren. Het project kreeg de naam De Wachtkamer en het was erg belangrijk om iets te maken dat niet in een lade zou belanden. Door middel van onder andere een kaartspel bracht ze met de bewoners in kaart wat de problemen van de plek waren. De grootste uitdaging bleken de slaapkamers met stapelbedden, die mensen door een gebrek aan privacy als stressvol ervaren. De Koff ontwierp een prototype waarbij het standaard stapelbed hoger gemaakt werd en er een soort kast omheen werd gebouwd. Dit staat ondertussen op meerdere locaties. Dit lost het probleem niet op, zei De Koff, maar brengt wel een gesprek op gang.

Wat is de vraag nu echt?

Na een uur van presentaties vond een gesprek tussen de gasten plaats. Moderator Van Duivenbode vroeg degenen die zojuist hadden gepresenteerd meer te vertellen over het samenwerken met opdrachtgevers, in combinatie met de onderzoekende houding. Driessen gaf aan soms zelf projecten te initiëren, maar ook wel eens in te stappen in een proces dat al loopt. In dat laatste geval is ze er het liefste vroeg bij, omdat er anders al veel vast ligt. Als voorbeeld gaf ze de Tarwewijk, waar de problemen van een opdrachtgever niet de problemen waren van degenen die er wonen. Lopes vertelde in iedere opdracht constant te bevragen: wat zijn we aan het doen en wat wil de opdrachtgever nu echt? Wat wordt er geroepen en wat is de intentie erachter? Als een opdrachtgever iets ‘sociaals’ wil, wat betekent het woord ‘sociaal’

Foto’s: Aad Hoogendoorn

dan? Van Duivenbode noemde als ander voorbeeld van een dergelijk containerbegrip ‘groen’. De Clercq haakte daar op aan met een anekdote over een wandeling met een woningcorporatie. Wat de één een mooie groene tuin vond, noemde de ander verwilderd.

En hoe overtuig je een opdrachtgever om mee te gaan in ‘slow cook urbanism’? Vroeg van Duivenbode. Lopes legde uit: door de tijd te nemen om tot de juiste vraag te komen, kun je een plan maken dat voor de behoeften van mensen werkt – in plaats van een plan uitwerken en daarna pas te gaan toetsen. De Koff maakte zoiets mee in haar onderzoek in het azc, waar bleek dat de definitie van privacy ontzettend uiteen kon lopen. Het leidde tot discussies, zoeken naar een meerderheid en nog eens terug gaan voor een gesprek. Ze moest ook accepteren dat ze niet iedereen helemaal tevreden kon stellen. Driessen herkende de complexe kant van dat proces en vertelt zelf daarom altijd zo transparant mogelijk te zijn over de gemaakte keuzes.

Van Duivenbode: “Het klinkt allemaal zo logisch, waarom gebeurt dit nog niet vaker?” We zagen deze middag mooie voorbeelden, legde Newton uit, maar daar hebben de bureaus niet veel aan verdiend; daar investeren ze zelf veel uren in. En voor de meeste opdrachtgevers staan leveren en winst maken nog steeds voorop. De deelnemers gaven verschillende voorbeelden, waarbij ze de ene keer geluk hadden met een opdrachtgever die bereid was op van het gebaande pad af te wijken, en de andere keer pech hadden en maar een fractie van hun ontwerp gerealiseerd zagen.

AIR directeur Barbara Luns voegde toe: “Om die nieuwe weg te vinden is motivatie en lef nodig bij opdrachtgevers. Maar ook binnen het vakgebied valt veel te halen; in het werkveld en de opleidingen.” Luns ziet hierin een belangrijke rol voor het onderwijs weggelegd, om de waarde van maatschappelijke dialoog bij een nieuwe generatie ontwerpers onder de aandacht te brengen. Het gesprek kreeg een open einde, met een afronding door Van Duivenbode: “Dit is een wicked problem, geen lineair traject maar iets waarin we samen zoekende zijn.” Luns: “We zitten in een transitie naar nieuwe systemen. Met ontwerpkracht kunnen we samen uitzoeken hoe die eruit kunnen gaan zien.” Wat dit gesprek duidelijk maakte, is de onmisbare positie van maatschappelijke dialoog in deze transitie. Dat vraagt soms om een nieuwe houding van de ontwerper. Zoals De Koff vertelde: “Soms moet ik loslaten dat ik ontwerper ben, mijn pen neerleggen en wachten.” De tijd nemen dus, om tot de juiste vraag te komen en zoals Lopes zei: “Een plan maken dat voor de behoeftes van mensen werkt.”

Foto’s: Aad Hoogendoorn